

REMISSVAR

Datum

2025-10-17

Sametingets diarienummer

2025-881

Till

Regeringskansliet

Klimat- och näringslivsdepartementet

Externt diarienummer

KN2025/01049

Bättre förutsättningar för klimatanpassning SOU 2025:51

Sametinget i Sverige är både en statlig myndighet och ett folkvalt samiskt parlament. Dess syfte är att stärka de svenska samernas möjligheter som urfolk att bevara och utveckla sin kultur. En av Sametingets uppgifter är att medverka i samhällsplaneringen och säkerställa att samiska intressen – däribland renskötsel – beaktas vid användning av mark och vatten. Sametingets har beretts möjlighet att yttra sig i rubricerat ärende och lämnar följande synpunkter.

Sametingets synpunkter

Sametinget framhåller att även om betänkandet främst fokuserar på den byggda miljön, är renskötseln särskilt utsatt för klimatförändringar. De utmaningar som renskötseln står inför handlar inte bara om tillträde till mark och andra förutsättningar för att utföra gemensamma klimatanpassningsåtgärder. Eftersom renskötseln omfattar cirka 50 procent av Sveriges yta och innefattar 51 samebyar, finns det en betydande risk att renskötseln påverkas av olika klimatanpassningsåtgärder. Klimatanpassningsanläggningar som exempelvis vallar, dammar, översvämningsskydd samt förändring i markanvändningen eller infrastruktur kan förändra landskapet och därmed påverka renskötselns förutsättningar negativt.

I regeringens handlingsplan för klimatanpassning betonas att Sápmi och renskötselområdet är särskilt sårbara för klimatförändringar. Där framgår också att klimatanpassningsåtgärder måste ta hänsyn till samiska rättigheter och samisk traditionell kunskap.

Egendomsskyddet

Sametinget anser att det bör framgå i betänkandet - exempelvis under avsnitt 3.1.14 - att renskötseln omfattas av egendomsskyddet. Det saknas idag en tydlig koppling mellan egendomsskyddet och möjlighet till ersättning för skador på renskötseln som kan uppstå om tillstånd ges enligt de nya föreslagna bestämmelserna.

Renskötseln är en erkänd del av det samiska folkets kultur och traditionella levnadssätt. Denna kultur är grundlagsskyddad enligt Regeringsformen 1 kap. 2 §. Renskötselrätten är en

ČUJUŠUS/ADRESS

Box 90

981 22 GIRON/KIRUNA

BESÖKSADRESS

Adolf Hedinsvägen 58

TELEFOVDNA/TELEFON

0980 – 780 30 (vx)

ORG.NR.

202100-4573

E-BOASTA/E-POST

kansli@sametinget.se

www.sametinget.se

civil rättighet som bygger på sedvana och urminnes hävd, vilket innebär att rättigheten har förvärvats genom långvarigt bruk av mark utan att detta har hindrats.

Rätten till renskötsel är också skyddad genom:

- Regeringsformen 2 kap. 17 § – som fastslår samernas rätt till renskötsel
- Regeringsformen 2 kap. 15 § – som omfattar egendomsskyddet

Det innebär att renskötseln inte bara är en kulturell rättighet, utan också en egendom som ska skyddas mot intrång och skador. Den samiska kulturen och renskötseln omfattas även av skydd enligt internationella konventioner och deklarationer om mänskliga rättigheter, inklusive:

- Rätten till kulturell integritet
- Rätten till jämlikhet
- Rätten till äganderätt

Dessa rättigheter stärker samernas ställning och understryker att renskötseln ska behandlas med samma respekt och skydd som annan egendom.

Riksintresse rennäring

Enligt 3 kap. 5 §, första stycket miljöbalken ska mark- och vattenområden som har betydelse för renskötseln skyddas mot åtgärder som kan påtagligt försvåra näringens bedrivande.

Enligt andra stycket ska områden av riksintresse för renskötseln skyddas mot sådana åtgärder. Bestämmelsen innebär att i områden som är av riksintresse ska åtgärder som kan påtagligt försvåra renskötselns bedrivande inte tillåtas. Områdena karaktäriseras ofta som flyttvägar, svåra passager, kalvningsområden och rastbeten. För att renskötseln ska fungera krävs att dessa områden hänger ihop i ett landskapsperspektiv. Det handlar om ett sammanhängande system där varje del fyller en funktion – om en del påverkas, kan hela renskötselns möjligheter försämrast.

Det är viktigt att förstå att även åtgärder utanför ett riksintresseområde kan vara otillåtna, om de bedöms ha negativa konsekvenser för riksintresset¹. En bedömning ska göras om området kan vara av sådan avgörande betydelse för samebyns möjligheter att bedriva renskötsel att det enligt 3 kap. 5 § första stycket miljöbalken ska skyddas mot åtgärder som påtagligt kan försvåra rennäringens bedrivande. Bedömningen ska göras utifrån kumulativa effekter av övrig markanvändning inom området.²

Samernas rätt till inflytande

När mark inom det samiska traditionella området berörs, har berörda samer och samebyar rätt att delta i beslutsprocessen och påverka utformningen av åtgärder.

¹ MÖD, Dom meddelad 2020-11-12, Mål nr P 2707-19

² MÖD, Dom meddelad 2020-05-20, Mål nr M 2288-19

Denna rätt är förankrad i internationell rätt, särskilt genom principen om Free, Prior and Informed Consent (FPIC). FPIC bygger på urfolks rätt till:

- Självbestämmande
- Kulturell integritet
- Jämlikhet
- Äganderätt

FN:s kommitté mot rasdiskriminering³ har i sina rekommendationer till Sverige tydliggjort att FPIC är en central del i konsultationer med samebyar om markanvändning. Det innebär att samiska perspektiv och kunskap ska tas på allvar och integreras i beslutsfattandet.

Förslag till lag om ändring i miljöbalken 7 kap. § 18c

Renskötseln kan påverkas särskilt om strandskyddet upphävs eller dispens ges för att genomföra åtgärder som syftar till att förebygga eller minska risker för skador på miljön, människors liv eller hälsa eller egendom - till följd av ett förändrat klimat.

Vid sådana beslut är det viktigt att säkerställa att samisk markanvändning och behovet av funktionella marker beaktas. Exempelvis är små sjöar och vattendrag viktiga för renskötseln, eftersom renarna både betar och söker svalka i våtmarksområden.

Om en klimatanpassningsåtgärd planeras inom ett renskötselområde, ska dess konsekvenser för riksintressets värden och funktioner bedömas. För att göra en korrekt bedömning krävs kunskap om renskötselns tidigare, nuvarande och framtida användning inom den aktuella samebyn. Detta är avgörande för att förstå hur åtgärden kan påverka renskötseln – både på kort och lång sikt.

Förslag till lag om ändring i väglagen (1971:948) och lagen (1991:1649) om byggande av järnväg

Tillfälliga arbeten som genomförs för klimatanpassning – även sådana som verkar små – kan påverka renskötseln negativt. Sametinget anser att det är viktigt att säkerställa att renbetesmarkerna fortsatt kan användas och att renskötselarbetet kan utföras under tiden arbetena pågår.

Det måste också säkerställas att åtgärderna inte hindrar eller försvårar renskötseln, varken tillfälligt eller långsiktigt. Detta gäller särskilt inom områden där renskötsel bedrivs, och där markens funktion är avgörande för renarnas rörelsemönster, betesbehov och samebyarnas arbetsrutiner.

³ CERD/C/102/D/54/2013

Betänkandets vägval

Sametinget delar inte bedömningen att klimatförändringarna, enligt de mest sannolika scenarierna, sker i en takt och med konsekvenser som samhället enkelt kan hantera – särskilt inte i de samiska områdena. I Arktis sker klimatförändringarna snabbare än i andra delar av världen, och utvecklingen är både accelererande och mer extrem. Uppvärmningen i Arktis förväntas bli två till tre gånger högre än det globala genomsnittet. Effekterna märks redan idag genom bland annat fler extremväder, ökad oförutsägbarhet i vädret, höjda havsnivåer och krympande havsis.

Sametinget instämmer i att riskanalys är ett specialområde, och att brist på kompetens kan vara ett hinder för att genomföra effektiva klimatanpassningsåtgärder. Samtidigt vill Sametinget lyfta fram att många samebyar redan har genomfört klimat- och sårbarhetsanalyser samt tagit fram handlingsplaner för klimatanpassning. Det innebär att det finns stor kunskap inom samebyarna, både om klimatförändringarnas effekter och om hur renskötseln kan anpassas. Denna kunskap är viktig att ta tillvara i det fortsatta arbetet med klimatanpassning – både lokalt och nationellt.

5.2 Bättre kunskap och kompetensbrist

Sametinget vill lyfta att de bristande kunskaper hos beslutsfattare om samer, samisk kultur och samisk markanvändning utgör ett hinder för ett effektivt klimatanpassningsarbete. För att klimatanpassningen ska bli träffsäker och rättvis krävs att fler aktörer har god förståelse för hur klimatrelaterade risker och extrema väderhändelser påverkar samisk markanvändning. Det behövs riktade insatser för att:

- Höja kunskapen om samiska förhållanden hos myndigheter och andra beslutsfattare
- Stärka kompetensen kring klimatrelaterade risker i renskötselområdet
- Förbättra förmågan att hantera konsekvenserna av klimatförändringar utifrån samiska perspektiv

5.3.1 Länsstyrelsen har en nyckelroll

Sametinget instämmer i att länsstyrelserna har en central roll i arbetet med klimatanpassning. Sedan 2024, då inga särskilda medel har tillförts för detta arbete, har deras möjligheter att leva upp till omvärldens förväntningar minskat.

Det begränsade resursläget riskerar att påverka både kvaliteten och omfattningen av klimatanpassningsinsatser, särskilt i områden där samisk markanvändning och renskötsel behöver beaktas. För att länsstyrelserna ska kunna fullfölja sitt uppdrag krävs att de har tillräckliga resurser och kompetens – inklusive kunskap om samiska förhållanden.

5.4 Bidrag till klimatanpassningsåtgärder

Staten lämnar idag bidrag till kommuner för att förebygga naturolyckor, exempelvis för skredsäkring i Göta Älvdalen. Samtidigt är de medel som Sametinget har till sitt förfogande för katastrofskadeskydd vid låst renbete otillräckliga och täcker inte de faktiska kostnaderna för samebyarna.

Detta innebär att fördelningen av statliga resurser inte är rättvis, särskilt med tanke på att klimatförändringar påverkar renskötseln direkt och ofta med stora konsekvenser. Samebyarna behöver likvärdigt stöd för att kunna hantera klimatrelaterade kriser och säkerställa fortsatt renskötsel.

6.1 Okunskap och osäkerhet är ett hinder för effektivt genomförande

Sametinget vill lyfta fram att okunskap hos beslutsfattare om samer, samisk kultur och samisk markanvändning utgör ett hinder för ett effektivt klimatanpassningsarbete. Även om osäkerhet kring klimatförändringarnas effekter är en utmaning, är bristen på förståelse för samiska förhållanden ett konkret problem i planering och genomförande av åtgärder.

Samebyarna och Sametinget har god kunskap om vilka åtgärder som krävs för att de samiska näringarna och kulturen ska kunna anpassas till ett förändrat klimat. Trots detta saknas ofta resurser för att omsätta denna kunskap i praktisk handling. För att klimatanpassningen ska bli effektiv och rättvis krävs att:

- Samisk kunskap tas tillvara i planeringsprocesser
- Beslutsfattare får ökad förståelse för samiska perspektiv
- Resurser tillförs för att möjliggöra lokalt anpassade åtgärder

6.2 Vilka hinder har vi identifierat?

Sametinget delar de hinder som har identifierats i arbetet med klimatanpassning av den byggda miljön. Sametinget vill samtidigt understryka att samma typer av hinder även gäller för de samiska näringarna och den samiska kulturen.

Konsekvenser

Sametinget konstaterar att betänkanudet inte beaktar den samiska kulturen och markanvändningen. Därför saknas det i konsekvensutredningen en analys av hur de samiska näringarna – särskilt renskötseln – kan komma att påverkas av föreslagna åtgärder och förändringar.

Detta är en allvarlig brist, eftersom renskötseln är direkt beroende av landskapets funktion och klimatets stabilitet. Utan en sådan analys riskerar viktiga konsekvenser för samisk kultur och näringsliv att förbises i beslutsunderlaget.

Kommunernas skyldigheter

Kommuner är enligt lag skyldiga att ta hänsyn till riksintressen i sin fysiska planering. Eftersom renskötseln är ett riksintresse enligt miljöbalken, är det viktigt att kommunerna beaktar dess behov i all planering som påverkar mark och vatten.

I arbetet med exempelvis översiktsplaner, markreservat och vattenfrågor kopplade till klimatanpassning, behöver kommunerna särskilt uppmärksamma samebyarnas rätt till inflytande. Det handlar om att samråda och inkludera samiska perspektiv tidigt i planeringsprocessen.

Det är också viktigt att komma ihåg att även tillfälliga eller mindre arbeten – som genomförs i samband med klimatanpassning – kan ha påtaglig påverkan på renskötselns möjligheter. Exempelvis kan förändringar i landskapet, tillfälliga byggnationer eller störningar i flyttleder påverka renarnas rörelsemönster och tillgång till betesmark.

Kommunen ska tillhandahålla underlag när en fastighetsägare vill vidta åtgärder för att förebygga eller minska risken för skada. Sametinget anser att kommunen också behöver tillhandahålla information om berörda samebyar och att samråd ska genomföras med dessa. Detsamma gäller om kommunen finansierar och utför en klimatanpassningsåtgärd att det ska föregås av samråd med berörda samebyar.

Konsultationsordningen

Hade Sametinget konsulterats i direktivet (dir. 2024:31) enligt lag (2022:66) om konsultation i frågor som rör det samiska folket hade betänkandet av Klimatanpassningsutredningen 2025 kunnat se annorlunda ut.

Tillvaratagandet av traditionell kunskap sker inte heller i det här betänkandet. Sverige har undertecknat FN:s konvention om biologisk mångfald (CBD) och i konventionens artiklar 8j och 10c betonas vikten av att inkludera urfolks och lokala samhällens traditionella kunskap relaterad till biologisk mångfald och skydda och uppmuntra deras hållbara sedvanebruk av biologiska resurser.

Sverige är bunden av FN:s konventioner om mänskliga rättigheter som (ICCPR) och (ICESCR). Enligt ILO-konvention 169 och FN:s urfolksdeklaration krävs konsultation och informerat samtycke vid projekt som påverkar urfolks territorier – detta måste säkerställas även vid förenklade förfaranden. Högsta domstolen har i Girjasdomen uttalat att det är naturligt att folkrättsliga principer ges betydelse vid tolkningen av gällande rätt, även om något införlivande genom lagstiftning inte har skett.⁴

⁴ NJA 2020 s. 3 p. 94

Beslut i detta ärende har fattats av Sametingets enhetschef Eli Larsdotter efter föredragning av samhällsplanerarna Elli-Ristin Tuorda och Anne Walkeapää, avdelningen Samiska näringar

ČUJUHUS/ADRESS
Box 90
981 22 GIRON/KIRUNA

BESÖKSADRESS
Adolf Hedinsvägen 58

TELEFOVDNA/TELEFON
0980 – 780 30 (vx)
ORG.NR.
202100-4573

E-BOASTA/E-POST
kansli@sametinget.se
www.sametinget.se